

3. KOSTAS VARNALIS

Κώστας Βάρναλης, 1884–1974

Kostas Varnalis, básník, prozaik, překladatel a literární kritik, zpočátku tvořil pod vlivem *Velké myšlenky* a Kostise Palamase. První světová válka a pobyt v poválečné Paříži ale pro něj znamenaly zásadní obrat, konkrétně přijetí marxistické ideologie, kterou od této doby ve svém díle propaguje.

V r. 1922 vydal revoluční dílo *Spalující světlo* (*To φως που καίει*), převratné z pohledu formy i obsahu. Skládá se ze tří částí formálně velmi odlišných. První část je napsána v próze, další dvě ve verších.

V první části s názvem *Mótmũv monolog* (*Ο μονόλογος του Μώμου*) vystupují tři postavy, které spolu rozmlouvají: Mómos jako poradce Dia a představitel nebojácné a břitké kritiky je básníkovým alter egem a současně zosobňuje prostého člověka z lidu. Prométheus, přikovaný ke skále, a Kristus, přibitý na kříži, jsou představitelé pohanského a křesťanského náboženství. Varnalis se ale nepokouší jako Sikelianos vytvořit svou vlastní ideologii, syntézu různých náboženství, ale naopak zdůrazňuje jejich paralely s přesvědčením, že všechna náboženství mají stejný základ a všechna jsou pouhými výtvary lidské mysli. Jedná se tedy o rozhovor tří osob, který ale ve skutečnosti je monologem, protože se odehrává pouze v mysli hlavního hrdiny: Prométheus a Kristus žijí jen v jeho představách, jsou pouhými lidskými výtvary. Mómos je tedy také představitelem člověka nové doby osvobozujícího se od zničujícího dědictví minulosti, kterým je náboženství.

Μέρος πρώτο

Ο ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΩΜΟΥ

ΜΩΜΟΣ: Οι Φαρισαίοι κ' οι παπάδες θα του δώσουνε μεθάβριο βασιλικιά καταγωγή.
Μα είναι φτωχόπαιδο: γιος ξυλουργού, που γεννήθηκε στη φάτνη των αλόγων!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ (στον Ιησού): Μπα! Και τι δουλειά έκανες, πριν σου κατέβει να διορθώσεις τον κόσμο;

ΙΗΣΟΥΣ: Μικρός, που πήγαινα σκολεϊό, βοηθούσα και τον πατέρα μου στη δουλειά του...

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Ποιόν πατέρα σου;

ΙΗΣΟΥΣ: Τον Ιωσήφ!

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Άλλος πάλι αφτός!

(στο Μώμο): Μα δε μου είπες, πως είναι ο ίδιος πατέρας του εαφτού του; Ποιος είναι πάλι αφτός ο νέος πατέρας;

ΜΩΜΟΣ: Ο άντρας της μητέρας του και πατέρας των αδελφών του...

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Τι ψιλωρωτάω; Παραμιλάνε κ' οι δύο τους!

(στον Ιησού): Κι άμα τράνεψες, ξακολούθησες τη δουλειά του πατέρα σου;

ΙΗΣΟΥΣ: Άμα τράνεψα, δεν έκανα καμιά δουλειά. Μου άρεζε λιγάκ' η ψαρική. Ύστερα τίποτα...

(σιγότερα): Το δικό μου το τίποτα είτανε η αρχή της Αιωνιότητας για τους άλλους.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ (θυμωμένος): Παιδί του λαού και να μη δουλέβεις; Τότε ποιος θα δουλέβει; Τέτοιο παράδειγμα έδωσες στους φτωχούς; Ο φτωχός, που είναι ακαμάτης, καταντάει στην κρεμάλα. Καλά λοιπόν είσαι εκεί, που βρίσκεσαι!

ΙΗΣΟΥΣ: Πήγα κι απομονώθηκα στην ερημιά, τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου, ως τα τριάντα! Ζούσα ανάμεσα σε αμμουδιές και θάμνα κι αγριομέλλισες... Έτρωγα κάπου κάπου κανένα ακροβλάσταρο ή άγριο μέλι... Δεν είχα ανάγκη από τίποτα. Μοναχά σκεφτόμουν: πρωί, μεσημέρι, βράδυ – κι όλη τη νύχτα...

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Όποιος δουλέβει δε σκέφτεται. Γι' αυτό είναι χαρούμενος.

ΜΩΜΟΣ: Όταν δουλέβει ο άλλος για μας, εμείς καθόμαστε κ' είμαστε χαρούμενοι... Ο σκλάβος με την κούραση της δουλειάς που του κλέβουνε, δεν έχει καιρό και δύναμη να σκεφτεί. Δε γνωρίζει την αθλιότητα της ψυχής του.

(στον Ιησού): Ωστόσο, σαν έριχνες για τον εαυτό σου τα δίχτια στη θάλασσα με την αστροφεγγιά και τα σήκωνες την αβγή, με την ανάλαφρη άχνα πάνου στα τριανταφυλλιά νερά, τα χείλια σου δεν τραγουδούσανε ποτές;

ΙΗΣΟΥΣ: Τα χείλια μου προσευχόντανε...

ΜΩΜΟΣ: Κι όταν άδειαζες από τα μάβρα δίχτια σου μέσα στο πανέρι το λαχταριστό ασημί των βυθών τα μάτια σου δε λαμποκοπούσαν από χαρά;

ΙΗΣΟΥΣ: Τα μάτια μου είτανε πάντα δακρυσμένα. Από λύπη.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Α! Εγώ!... Είμουνα παιδί της Γης. Μέσα μου βράζαν όλες οι φουσκοδεντρίες, από μένα ξεκινούσαν όλες οι δυνάμεις των στοιχείων όλες οι φωτιές... Ύστερ' από τόσων αιώνων μαρτύρια, με παρηγοράει η σκέψη, πως τα νιάτα μου δεν πήγανε χαμένα. Τα χάρηκα. Και γέλασα και τραγούδησα κι ερωτέφτηκα...

Ερωτέφτηκα σα θεός, χωρίς αρχή και τέλος! Κι όντας με καρφώναν εδώ, ξεφωνούσα, τινάζομουνα, δάγκωνα. Ήξερα τι αξίζουν η κίνηση, το ξόδιασμα της δύναμης, ο χορτασμός της αποθυμιάς. Και θα μισώ αιώνια τον Οχτρό μου, όχι τόσο γιατί μου πήρε τον ουρανό, όσο γιατί μου στέρησε τη γης... Εσύ δε θα 'βγαλες τσιμουδιά όταν σε σταβρώνανε. Έτσι δεν καρφώσαν ένα ζωντανόν άνθρωπο παρά ένα πτώμα. Και συχωρνάς τους φονιάδες σου, γιατί τους φοβάσαι ακόμα! Κ' έτσι πρέπει, αφού είσαι λαός. Είναι το μόνο πράμα, που έκανες σωστό ίσαμε τώρα: να φοβάσαι!

ΜΩΜΟΣ: Καλά τα λες! Μα θέλεις τη χαρά της ζωής μοναχά για τον εαυτό σου. Θέλεις μοναχός σου ν' ακούς τα πουλιά, μοναχός σου να είσαι χορτασμένος! Να 'ναι δικά σου όλα: γης, δέντρα, ήλιος, θάλασσα κι ανθρώποι. Το ίδιο κάνουνε κ' οι αφέντες της Γης, οι αφέντες Σας! Μα θα έρθει κι αφτωνών η ώρα να σταβρωθούνε: όταν τους βάλει ο λαός με το ζόρι να δουλέβουνε.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Τι λές μωρέ! Γίνονται αφτά τα πράματα; Κρίμα που σε είχα για έξυπνο! Ούτε όλοι μπορεί να 'ναι αφέντες – τότε ποιος θα δουλέβει; – ούτε όλοι φτωχοί – τότε δε χρειάζεται η δουλειά, γιατί η δουλειά πλουταίνει... Έτσι είναι κανονισμένο από την αρχή του κόσμου: οι φτωχοί που δουλέβουνε, δε θα μπορούσανε να σταθιούνε ούτε μια στιγμή χωρίς τους αφέντες, που τους δίνουνε δουλειά.

ΜΩΜΟΣ: (γελώντας): Εμείς θα ξαναφιακίσουμε τον κόσμο άλλη μια φορά... από την αρχή.

ΙΗΣΟΥΣ (μόλις ακούγεται): «Τα του Καίσαρος τω Καίσαρι και τα του Θεού τω Θεώ».

ΜΩΜΟΣ: Γελίεσαι! Όσο το σώμα θ' ανήκει στον Καίσαρα, θα του ανήκει μαζί κι ο νους κ' η ψυχή. Αφτά δε χωρίζονται. Τα χρέη στο Θεό και τα χρέη στον Καίσαρα είναι το ίδιο πράμα. Δε θέλουμε Καίσαρες!

ΙΗΣΟΥΣ (ξέπνοα): «Τετέλεστα!»

ΜΩΜΟΣ: Τι είπες;

(σιγή)

ΜΩΜΟΣ (στον Προμηθέα): Τι είπε!

(βαθύτερη σιγή)

ΜΩΜΟΣ (μέσα του): Δεν ακούγονται! Χαθήκανε κ' οι δυό τους μαζί απ' το πρόσωπο της γης.

(Νύχτωσε. Σιγοβγαίνει το φεγγάρι. Ο Μώμος βρίσκεται καθισμένος σ' ένα μεγάλο γεφύρι απάνου από μιάν τεράστιαν άβυσσο. Είναι το γεφύρι, που δένει τα περασμένα με τα μελλούμενα. Καθώς κοιτάει στο βάθος τα νερά, που κυλάνε αστράφτοντας σα μάβρο ατσάλι και βογγάνε, συλλογίζεται:)

Ίσως κάποιος να με άκουσε... Αν όχι, θα έρθει καιρός, που θα πληθαίνουν τόσο οι Μώμοι, που μονόλογοι σαν κι αφτόνε, θα 'ναι ολότελα περιττοί! Μα πρώτα θα 'χουμε περάσει το γεφύρι...²³

Druhου část, lyrického mezihru, tvoří milostná píseň *Tanec Ókeanoven* (*Ο χορός των Ωκεανίδων*), žalozpěv Marie nad mrtvým synem *Kristova matka* (*Μάνα του Χριστού*) a báseň, která líčí pokání a znovuzrození Marie Magdalény (*Μαγδαληνή*).

Báseň *Kristova matka* patří k vrcholům Varnalisovy básnické tvorby.

Μέρος δεύτερο

INTERMÉDIO

Η μάνα του Χριστού

Πώς οι δρόμοι ευωδάνε με βάγια στρωμένοι,
ηλιοπάτητοι δρόμοι και γύρω μπαξέδες!
Η χαρά της γιορτής όλο πιότερο αξαίνει
και μακριάθε βογγάει και μακριάθε ανεβαίνει.

Τη χαρά σου, Λαοθάλασσα, κύμα το κύμα,
των αλλώνε τα μίση καιρό τήνε θρέφαν
κι' αν η μαύρη σου κάκητα δίψαε το κρίμα,
να που βρήκε το θύμα της, άκακο θύμα!

Α! πώς είχα σα μάνα κι' εγώ λαχταρήσει
(ήταν όνειρο κι' έμεινε, άχνα και πάει)
σαν και τ' άλλα σου αδέρφια να σ' είχα γεννήσει
κι' από δόξες αλάργα κι' αλάργα από μίση!

Ένα κόκκινο σπίτι σ' αυλή με πηγάδι. . .
και μια δράνα γιομάτη τσαμπιά κεχριμπάρι. . .
νοικοκύρης καλός να γυρνάς κάθε βράδι,
το χρυσό, σιγαλό και γλυκό σαν το λάδι.

23 VARNALIS (1952): 47-52.

Κι' άμ' ανοίγης την πόρτα με πριόνια στο χέρι,
 με τα ρούχα γεμάτα ψιλό ροκανίδι,
 (άσπρα γένια, άσπρα χέρια) η συμβία περιστέρι
 ν' ανασαίνει βαθιά τ' όλο κέδρον αγέρι.

Κ' αφού λίγο σταθής και το σπίτι γεμίση
 τον καλό σου τον ήσκιο, Πατέρα κι' Αφέντη,
 η ακριβή σου να βγάνη νερό να σου χύση,
 ο ανυπόμονος δείπνος με γέλια ν' αρχίση.

Κι' ο κατόχρονος θάνατος θάφτανε μέλι
 και πολλή φύτρα θ' άφηνες τέκνα κι' αγρόνια
 καθενού και κοπάδι, χωράφια κι' αμπέλι,
 τ' αργαστήρι εκείνού, που την τέχνη σου θέλει.

Κατεβάζω στα μάτια τη μάβρην ομπόλια,
 για να πάψη κι' ο νους με τα μάτια να βλέπη. . .
 Ξεφαντώνουν τ' αηδόνια στα γύρω περβόλια,
 λείμονιάς σε κυκλώνει λεφτή μוסκοβόλια.

Φεύγεις πάνου στην άνοιξη, γιε μου, καλέ μου,
 άνοιξη μου γλυκιά, γυρισμό που δεν έχεις.
 Η ομορφιά σου βασίλεψε κίτρινη, γιε μου,
 δε μιλάς, δεν κοιτάς, πώς μαδιέμαι, γλυκέ μου!

Καθώς κλαίει, σαν της παίρνουν το τέκνο, η δαμάλα,
 ξεφωνίζω και νόημα δεν έχουν τα λόγια.
 Στύλωσέ μου τα δυο σου τα μάτια μεγάλα.
 Τρέχουν αίμα τ' αστήθια, που βύζαξες γάλα.

Πώς αδύναμη στάθηκε, τόσο η καρδιά σου
 στα λαμπρά Γεροσύλυμα Καίσαρας να μπησ!
 Αν τα πλήθη αλαλάζανε ξώφρενα (αλιά σου!)
 δεν ήξεραν ακόμα ούτε ποιο τ' όνομά σου!

Κει στο πλάγι δαγκάναν οι οχτροί σου τα χείλη. . .
 Δολερά ξεσηκώσανε τ' άγνωμα πλήθη
 κι' όσο ο γήλιος να πέση και νάρθη το δειλι,
 το σταυρό σου καρφώσαν οι οχτροί σου κι' οι φίλοι.

Μα γιατί να σταθής να σε πιάσουν! Κι' ακόμα
 σα ρωτήσανε : «Ποιός ο Χριστός;» τι πες «Να με!»
 Αχ! δεν ξέρει τι λέει το πικρό μου το στόμα!
 Τριάντα χρόνια, παιδί μου, δε σ' έμαθ' ακόμα!²⁴

24 Ibidem 62-64.

Následuje třetí, satirická část *Aristea a Opice* (*Αριστέα και Μαιμού*). Aristeia, prostitutka z vyšší společnosti, symbolizuje ve svých třech podobách vládnoucí třídu, církev a idealistický pohled na úlohu umění, tedy tři největší klamy současného světa. Opice zosobňuje intelektuály, kteří je uznávají a přijímají. V závěru vystupuje postava, kterou Varnalis nazývá Vůdce (Οδηγητής), ten nenabízí přetvářku, jakou je náboženství, ale zbraň, kterou je třeba bojovat za svobodu. V závěru této propagandistické části kráčí Lid (Λαός) vstříc skvělé budoucnosti.

Μέρος τρίτο
ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Ο ΛΑΟΣ

Ανάστροφα, λασκάροντας, έφερε βόλτα η Τύχη
και στο ζυγό περάσαμε το εβωδερό σου σνίχι.
Απάνου στη δικιά σου γης, που αληθινά την αγαπάς,
γύρε και μάθε να χτυπάς, να κόβεσαι, να ιδροκοπάς.

[...]

Όλα σου, Τέχνη, τα καλά και τα μεγάλα δώρα,
Σα να ναι μια, τα χαιρέται ψυχή παγκόσμια τώρα.
Τα χαιρέται και τα πληθαίνει όλα σου τ' άξια θάματα,
παλιά και νέα, κάθε λογής αιώνιες μορφές κι οράματα.

Και σένα χρυσοπάλατον ανύπαρχτης Ουσίας,
σένα εκκλησιά ομορφοκκλησιά, λημέρ' Υποκρισίας,
τα πλάνα σου φαντάσματα σου βγάναμε από την κοιλιά,
ουράνιοι Χωροφύλακες δε μας χρειάζονται τώρα πλια.

Η Αριστέα και η μαϊμού, τρομαγμένες, θέλουνε να φύγουνε και να κρυφτούνε. Μα
δεν υπάρχει πουθενά τόπος και καταφυγή.

Γλιστράνε και πέφτουνε αγκαλιασμένες κι οι δυο μέσα στον ανοιγμένον τάφο και το
χώμα τις σκεπάζει για πάντα.

Η γης ξαναγίνεται μεγάλη, απέραντη και χαρούμενη. Κι ένας καινούριος ήλιος
φυτρώνει από τον τάφο της Αριστέας και της μαϊμούς.²⁵

Spalující světlo je první literární marxistické dílo v řečtině, současně je dokladem autorova kolísání mezi vrcholným uměním a propagandou, kterému se nevyhnula řada dalších levicových básníků, včetně Jannise Ritsose.

Varnalis dílo vydal mimo Řecko, pod pseudonymem, přesto byl za ně potrestán šesti měsíci zákazu výkonu učitelského povolání. Podruhé bylo dílo vydáno v r. 1933 a opět vyvolalo ostré polemiky.

25 Ibidem 87-89.